

**ОКРЕМІ КОНЦЕПЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ
У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ****INDIVIDUAL CONCEPTS OF ACTIVITY OF JOINT STOCK COMPANIES
IN THE LAW OF THE EUROPEAN UNION: COMPARATIVE ASPECT**

Дробчак Л.В., аспірант кафедри кримінального процесу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Борилюк Я.П., студентка IV курсу
*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Яскорський М.О., студент IV курсу
*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена дослідженню особливостей правового положення господарських товариств у ЄС шляхом аналізу системи їх нормативного закріплення, організації та функціонування, співставлення й порівняння їх особливостей з особливостями, закріпленими законодавством України. Основну увагу авторами було приділено особливостям правового регулювання статусу, утворення та організації акціонерних товариств у країнах ЄС.

Авторами було визначено, що основними рисами, які характеризують європейські господарські компанії, є те, що вони засновуються на підставі джерел права Європейського Союзу та відповідно до цивільного чи комерційного права країни-члена ЄС; мають можливість безперешкодного перенесення юридичної адреси в інші держави-члени, спрямовуючи свою діяльність виключно на отримання прибутку.

Крім того, авторами був здійснений детальний аналіз і порівняння правового становища акціонерних товариств Федеративної Республіки Німеччини з правовим становищем акціонерних товариств в Україні. Так, було порівняно процедуру реєстрації акціонерних товариств, ведення бухгалтерського обліку, розміри акціонерного капіталу, права акціонерів, системи управління акціонерним товариством та здійснено порівняння режиму відповідальності акціонерів. Також було звернуто увагу на особливості правового становища акціонерного товариства після його приєднання до іншого товариства та констатовано, що це питання краще вирішується правом ФРН, де таке акціонерне товариство продовжує існувати у статусі товариства, що приєдналося до іншого товариства, тоді як в Україні таке акціонерне товариство визнається припиненим.

Здійснивши порівняння правових становищ акціонерних товариств, автори дійшли висновків про схожість способу управління та організації діяльності акціонерних товариств України та ФРН, проте з існуванням відмінностей, які краще регламентуються законодавством ФРН. Було підкреслено, що закріплений законодавством України розмір статутного капіталу в сумі 175 000 євро очевидно є надмірним і не може перевищувати мінімального розміру статутного капіталу, встановленого в одній із найрозвинутіших країн ЄС – ФРН, а тому законодавче закріплення мінімального розміру статутного капіталу акціонерного товариства повинно бути зменшене. Також вказано про недоцільність переобрання одного з керівних органів акціонерного товариства кожні три роки у зв'язку з відсутністю такої необхідності.

Ключові слова: господарські товариства, ЄС, акціонерні товариства, ФРН, управління, статут.

The article is devoted to the study of the peculiarities of the legal status of companies in the EU by analyzing the system of their normative consolidation, organization and functioning, comparison and comparison of their peculiarities with the peculiarities enshrined in the legislation of Ukraine. The authors focused on the peculiarities of the legal regulation of the status, formation and organization of joint stock companies in EU countries.

The authors determined that the main features that characterize European companies are that they are based on the sources of European Union law and in accordance with the civil or commercial law of the EU member state; they have the possibility of freely transferring their registered office to other Member States, focusing their activities solely on making a profit.

In addition, the authors conducted a detailed analysis and comparison of the legal status of joint stock companies in the Federal Republic of Germany with the legal status of joint stock companies in Ukraine. Thus, the procedure of registration of joint-stock companies, accounting, the size of the share capital, the rights of shareholders, the management system of the joint-stock company was compared and the regime of shareholders' liability was compared. Also, attention was drawn to the peculiarities of the legal status of a joint stock company after its accession to another company and stated that this issue is better resolved by the law of Germany, where such a joint stock company continues to exist as a company that has joined another company.

In Ukraine, such a joint stock company is considered terminated. After comparing the legal positions of joint stock companies, the authors came to the conclusion that the method of management and organization of joint stock companies of Ukraine and Germany is similar, however, with the existence of differences that are better regulated by German law. In particular, it was emphasized that the authorized capital of Ukraine in the amount of 175 000 euros is clearly excessive and can not exceed the minimum authorized capital, which is set in one of the most developed EU countries – Germany and therefore, the statutory minimum share capital society should be reduced. It is also stated that it is inexpedient to re-elect one of the governing bodies of a joint-stock company every three years, due to the simple absence of such a need.

Key words: companies, EU, joint stock companies, Germany, management, charter.

Постановка проблеми. В умовах динамічної інтеграційної політики та тяжіння України до рівня держав Європейського Союзу (далі – ЄС), імплементації у національне законодавство засад, цінностей та європейських стандартів існує необхідність переоцінки, підготовки та внесення змін до нормативно-правових актів, які визначають особливості діяльності господарських товариств в Україні, адже у зв'язку з особливостями вітчизняного законодавства простежується відсутність значного збільшення пито-

мої ваги іноземних господарських товариств на території України, що свідчить про непривабливість економічного простору нашої держави для іноземних інвестицій.

Основною метою статті є науково-практичне обґрунтування необхідності імплементації в національне законодавство елементів, що впливають на організаційно-правову структуру господарських товариств і є необхідними для сталого економічного розвитку підприємства на підставі дослідження поняття господарських товариств

та особливостей нормативно-правового регулювання їх статусу у праві ЄС, а також аналізу їх будови та діяльності на прикладі окремих країн.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Питанню дослідження статусу господарських товариств у ЄС присвячено низку наукових праць. Так, напрацюванням наукової бази у цій сфері займалися А. Зеліско, Е.А. Суханов, М.С. Юр'їв, Є.В. Попов та інші вчені. У їх працях було досить докладно висвітлено різноманітні погляди на особливості організації господарських товариств у ЄС, проте у науково-правовій літературі і нині ведуться дослідження на цю тематику, адже відповіді на низку правових питань досі не надані.

Виклад основного матеріалу. У 1957 році в Римі був укладений Договір про заснування Європейського економічного співтовариства (далі – Договір), що дало поштовх до початку в країнах-учасниках процесу зближення правових норм, які регулюють відносини в області створення і діяльності комерційних юридичних осіб. Проте європейське законодавство не має єдиного визначення поняття такого суб'єкта господарювання, тому для його позначення здебільшого використовують поняття «компанія».

Відповідно до ст. 48 Договору компанії чи фірми, створені відповідно до закону держави-члена і які мають власний зареєстрований офіс, центральну адміністрацію або основне місце підприємницької діяльності в межах співтовариства, отримують такі ж повноваження, як і фізичні особи цієї держави-члена. Згідно другого абзацу ст. 48 Договору «товариства» – це товариства, засновані за цивільним чи торговим правом, зокрема кооперативи та інші юридичні особи, крім неприбуткових, чия діяльність регулює публічне або приватне право [1].

Термін «товариства», який міститься у Договорі, потрібно трактувати широко, не звужуючи його до певних правових структур або категорій осіб чи акціонерів [2]. Суд Європейського Союзу наголошує: «Товариства є утвореннями права відповідно до сучасного статусу права спільнот, утвореннями національного права. Вони існують, оскільки змінюється національне законодавство, яким і визначається порядок їх створення та діяльності» [3, с. 81–87]. Тобто, право товариств європейської спільноти слід розглядати у якнайширшому колі його суб'єктів.

Слід зазначити, що у вітчизняній правовій доктрині терміни «право компанії», «корпоративне право» та «право господарських товариств» вживаються як тотожні. І. Спасібо-Фатеева зазначає, що «українські акціонерні товариства мають не тільки схожість із корпорацією системи загального права, але вони практично тотожні з підприємницькими корпораціями». Саме тому під «корпорацію, компанію та акціонерним товариством варто розуміти однопорядкові утворення, що базуються на об'єднанні осіб та їх капіталів» [4, с. 16].

Можна провести паралель між термінами «компанія» та «товариство», проте не слід забувати, що за Господарським кодексом України корпорація визначається як організаційно-правова форма господарських об'єднань [5]. Отже, у контексті адаптації «товариства» можна розглядати як аналог організаційно-правової форми «company» у праві Великобританії, «Gesellschaft» у праві Німеччини та Австрії, «société» у праві Франції, основною характеристикою яких є об'єднання осіб і капіталів.

З аналізу норм Договору і регламентів Європейського Парламенту та Ради можна виділити загальні риси, які характеризують існуючі європейські компанії: 1) вони засновуються на підставі джерел права Європейського Союзу та відповідно до цивільного чи комерційного права країни-члена ЄС; 2) вони мають можливість безперешкодного перенесення юридичної адреси в інші держави члени; 3) компанії визнаються самостійними особами

відповідно до *lex societatis*; 4) спрямованість діяльності компанії виключно на отримання прибутку.

Поняття «товариство» у європейських країнах не є абсолютно схожим за своїми ознаками і властивостями до українських суб'єктів господарювання. Спільними характерними рисами для суб'єктів господарювання ЄС і України можна назвати факт державної реєстрації та здійснення комерційної діяльності, які все ж не дають можливості однозначно визначити їх як однорідні поняття. Аналогом регулювання у праві України будуть відносини, пов'язані з діяльністю таких господарських товариств як акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю.

Попри те, що правом товариств охоплюється якнайширше коло суб'єктів, а з 1968 року Європейським Співтовариством прийнято 12 Директив по праву компаній, більшість яких стосується питань створення та діяльності саме акціонерних товариств, координація діяльності акціонерних товариств на території ЄС вважається особливо важливою, тому що такого роду діяльність юридичних осіб має переважне значення в економіці країн-учасниць ЄС [6, с. 1]. Домінуюче становище акціонерних товариств виражається не тільки в їх загальній кількості, що значно перевищує інші організаційно-правові форми ведення підприємницької діяльності, а й у властивій їм транскордонності. Господарська діяльність акціонерних товариств не обмежується межами однієї держави і здебільшого виходить за межі національної території, національної юрисдикції окремої країни. Такий акцент на регулюванні правового статусу акціонерних товариств зумовлюється і їх окремою правосуб'єктністю, що виявляється у відділенні учасників товариства і самого товариства.

Для кращого розуміння різниці нормативно-правового регулювання вважаємо за необхідне порівняти право акціонерних товариств Федеративної Республіки Німеччина (далі – ФРН) як однієї з найбільш розвинених країн ЄС та України. Так, німецький правопорядок поділяє акціонерні товариства на два види залежно від того, допущені чи не допущені їх акції до котирування на біржах (börsennotierten AG і nicht börsennotierten AG. Перші є великими акціонерними товариствами (їх у Німеччині близько 900) з великою кількістю учасників, що вимагає значного контролю за всіма аспектами їх діяльності, що здійснюється різними способами не тільки в інтересах їх акціонерів і кредиторів, а й у публічно-правових інтересах. Другі є відносно невеликими корпораціями, кількість яких обчислюється сотнями тисяч, але не вимагає настільки всеосяжного контролю і регулювання [7, с. 127].

Основними рисами, які можна виділити щодо порядку створення та організації діяльності акціонерних товариств у ФРН є:

1) **процедура реєстрації:** німецькі акціонерні товариства можуть бути зареєстровані однією особою або юридичною особою на основі статуту. Проте в Україні процедура реєстрації характеризується ширшими можливостями для засновників. Згідно зі ст. 9 Закону України «Про акціонерні товариства» [8], засновниками акціонерного товариства визнаються держава в особі органу, уповноваженого управляти державним майном, територіальна громада в особі органу, уповноваженого управляти комунальним майном, а також фізичні та/або юридичні особи, які прийняли рішення про його заснування. Засновниками акціонерного товариства можуть бути одна, дві чи більше осіб. Таким чином, в Україні право на створення акціонерного товариства гарантується більшої кількості суб'єктів;

2) **система управління акціонерним товариством:** у ФРН таке управління здійснюється наглядовою радою, яка обирається на строк до п'яти років, після чого термін може бути поновлений. Правління має право керувати повсякденним бізнесом, представляти компанію

перед третіми сторонами та визначати керівні принципи політики та стратегії компанії. Наглядова рада є контролюючим корпоративним органом, відповідальним за призначення та звільнення членів правління, нагляд за управлінням компанією, а також за представництвом компанії в суді та поза нею перед членами правління. Обирається на загальних зборах акціонерів. Статут може надавати певним акціонерам право призначення, але лише однієї третини членів наглядової ради. У компаніях, в яких у Німеччині регулярно працює понад 500 співробітників, третина членів наглядової ради повинна складатися із представників працівників, а для компанії, що мають понад 2000 працівників – половина.

В Україні таким органом управління також є наглядова рада, проте згідно зі ст. 53 Закону України «Про акціонерні товариства» члени наглядової ради акціонерного товариства обираються акціонерами під час проведення загальних зборів товариства на строк не більший, ніж три роки. Статутом приватного акціонерного товариства може бути передбачено інший строк повноважень наглядової ради, але такий строк не може перевищувати три роки, тобто на коротший термін порівняно з акціонерними товариствами у ФРН.

Враховуючи, що вищим органом акціонерного товариства в Україні є загальні збори, які і уповноважені вирішувати будь-які питання діяльності акціонерного товариства, крім віднесених до виключної компетенції наглядової ради законом або статутом, а наглядова рада є спеціально створеним органом, який здійснює захист прав акціонерів товариства, контролює та регулює діяльність виконавчого органу. Необхідність в обранні наглядової ради кожні 3 роки, на нашу думку, є недоцільною;

3) **зарєстрований акціонерний капітал:** німецьке законодавство розрізняє два види внесків до капіталу акціонерного товариства: грошові внески та внески у натуральній формі. Акціонерний капітал повинен становити щонайменше 50 000 євро, бути розділеним на акції. Випуск акцій на суму, меншу за їх номінальну вартість або меншу за пропорційну суму зарєстрованого акціонерного капіталу, що відноситься до окремої акції з номінальною вартістю, забороняється. Однак можна випустити акції на більшу суму або з премією.

Щодо України, то згідно ст. 14 ЗУ «Про акціонерне товариство» мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 1250 мінімальних заробітних плат, виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства. Нині мінімальний розмір статутного капіталу українського акціонерного товариства складає 175 000 євро, що з огляду на загальний рівень якості життя в Україні очевидно є надмірним;

4) **права акціонерів** у ФРН здебільшого поділяються на права спільного управління (право бути присутніми та виступати на загальних зборах, право на інформацію, право голосу та право оскаржувати рішення загальних зборів) і права власності (право на дивіденди, право на підписку щодо збільшення капіталу, право на виплату внаслідок зменшення капіталу та право на участь у доходах від ліквідації; право на компенсацію та розгляд у численних випадках злиття, поділу, зміни форми та інших питань, передбачених законодавством, що стосуються корпоративних груп). Загальні права акціонерів в Україні закріплюються у ст.ст. 25, 26 Закону України «Про акціонерні товариства» та мають аналогічне правове наповнення порівняно з правами акціонерів у ФРН;

5) **бухгалтерський облік:** у ФРН правління зобов'язане готувати річні звіти, річний баланс, звіти про прибутки та збитки та інші примітки щодо ведення бухгалтерії. Перевіряє бухгалтерський облік наглядова рада. В Україні питання бухгалтерського обліку регулюється абсолютно по-іншому. Згідно п. 11 ч. 2 ст. 33 Закону України «Про

акціонерні товариства» до виключної компетенції загальних зборів належить затвердження річного звіту товариства, а не наглядової ради, як у ФРН.

б) **режим відповідальності:** у ФРН тільки компанія, а не акціонери несуть відповідальність перед кредиторами компанії. Обов'язки акціонерів перед акціонерним товариством здебільшого обмежуються сплатою їх узгоджених внесків. Члени правління, які порушують свої обов'язки, зобов'язані як солідарні боржники виплатити акціонерному товариству компенсацію за будь-яку заподіяну шкоду.

Подібне правове регулювання відповідальності акціонерів відбувається і в Україні. Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 3 Закону України «Про акціонерні товариства» акціонери не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, тільки в межах належних їм акцій.

Правове регулювання діяльності акціонерних товариств ФРН та України має спільні риси, що пояснюється прагненням України наслідувати економічні системи країн ЄС. Однак є і відмінності у правовому становищі акціонерних товариств після їх приєднання. Так, згідно ст. 84 Закону України «Про акціонерні товариства» приєднанням акціонерного товариства визнається припинення акціонерного товариства (кількох товариств) із передачею ним (ними) згідно з передавальним актом усього свого майна, прав та обов'язків іншому акціонерному товариству – правонаступнику, в той час як у ФРН таке акціонерне товариство продовжує існувати у статусі товариства, яке приєдналося до іншого товариства.

На наше переконання, такі особливості акціонерного законодавства ФРН дозволяють більш ефективно врахувати інтереси акціонерів майбутнього головного товариства, краще захищати інтереси приєднаного капіталу та акціонерів від небажаної судової тяганини у зв'язку з розподілом капіталу після припинення акціонерного товариства.

Фактор важливості діяльності саме акціонерних товариств на території ЄС окреслює низку правових проблем, які потребують вирішення. Першою з них є необхідність забезпечити законні права як акціонерів товариства, які перебувають у різних державах ЄС, так і його кредиторів. Також постає питання прозорості діяльності акціонерних товариств на території ЄС. Тому законодавчий орган ЄС виділяє ще один важливий момент: на території ЄС статuti або засновницькі документи акціонерних товариств повинні забезпечувати принцип правової визначеності – можливість отримувати уявлення про основні правові та економічні характеристики цих товариств, мати точні відомості про структуру та зміст статутного капіталу.

У цьому контексті вимагається сформувати наднаціональне законодавство ЄС таким чином, щоб статутний капітал акціонерних товариств, будучи заставою для кредиторів, зберігався в достатньому мінімальному обсязі. Для цього встановлюється заборона на неналежний розподіл коштів статутного капіталу на користь акціонерів, що обмежує можливість для товариства купувати власні акції як безпосередньо, так і за допомогою інших осіб [9, с. 19].

Крім того, акціонерне законодавство ЄС ставить перед собою ще одне завдання. Існує об'єктивна необхідність у тому, щоб за будь-яких змін величини статутного капіталу акціонерних товариств національне законодавство кожної з держав-учасниць ЄС забезпечувало дотримання і гармонійну взаємодію при реалізації принципів, які гарантують законні і рівні права акціонерів, що мають однаковий правовий статус (знаходяться в ідентичних умовах), а також захист інтересів кредиторів за зобов'язаннями, що виникли до прийняття рішення про зменшення статутного капіталу товариств [10, с. 90].

Слід зазначити, що згадані вище аспекти повинні бути врегульовані одночасно як для акціонерних товариств, так

і для товариств з обмеженою відповідальністю, оскільки в якості гарантії третім особам такі товариства надають лише своє майно. Прозорість господарської діяльності акціонерних товариств повинна бути забезпечена не тільки щодо статуту та інших установчих документів, але і щодо основних нормативно-правових актів, які видаються товариством для того, щоб зацікавлені особи мали можливість безперешкодного ознайомлення з ними. Прозорість діяльності товариства має на увазі не тільки документальний, а й людський складник. Законодавство ЄС про акціонерні товариства передбачає обов'язковість оприлюднення інформації про осіб товариства, яким надано право приймати рішення і укладати договори від імені товариства.

Варто підкреслити, що в законодавстві ЄС щодо товариств визнано безумовний пріоритет правової безпеки усіх законних прав зацікавлених осіб, що забезпечує максимально комфортні умови правовідносин товариства з третіми особами, взаємини між його учасниками.

Висновки. Проаналізувавши особливості правового становища акціонерних товариств у ЄС, зокрема зробивши

порівняльний аналіз на основі становища акціонерних товариств у ФРН, ми дійшли висновку, що правове регулювання управління та організації діяльності акціонерних товариств України та ФРН регулюється схожим чином. Проте існують і відмінності, які, на наше переконання, краще регламентуються законодавством ФРН, зокрема щодо розміру статутного капіталу, який у національному законодавстві очевидно є надмірним і не може перевищувати мінімального розміру статутного капіталу, встановленого в одній із найрозвинутіших країн ЄС. Це свідчить про необхідність внесення змін до ЗУ «Про акціонерні товариства» в напрямі зменшення закріпленої суми.

На наше переконання, недоцільним є переобрання такого органу акціонерного товариства як наглядова рада кожні три роки у зв'язку з відсутністю такої необхідності. Загалом нормативно-правове регулювання правового статусу акціонерних товариств в Україні, на нашу думку, відповідає закріпленому у праві ЄС, а в деяких моментах є більш вдалим, зокрема у ширшому колі засновників акціонерного товариства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства). Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text.
2. Gisbert Wolff. The Commission's Programme for Company Law Harmonisation: The Winding Road to a Uniform European Company Law? in Mads Andenas and Stephen Kenyon-Slade (eds), EC Financial Market Regulation and Company Law (Sweet and Maxwell).
3. The Queen and H.M. Treasury and Commissioners of Inland Revenue, ex parte Daily Mail and General Trust PLC [1988]. ECR 5483.
4. Інна Спасібо-Фатеева. Акціонерне товариство як різновид корпорації. *Бюлетень з корпоративного управління*, № 4(24), травень 2001.
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/436-15>.
6. Друга Директива Ради від 13 грудня 1976 року (77/91/ЄС), 31.01.1977, абзац 5 преамбули. С. 1.
7. Суханов Е.А. Сравнительное корпоративное право. М.: Статут, 2014. С. 127.
8. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>.
9. Гетьман-Павлова І.В. Имплементация Директивы 2004/25/ЕС относительно предложений о поглощении в странах-членах ЕС. *Банковское право*. 2008. № 1.
10. Общие положения о хозяйственных обществах в праве ЕС. А.Н. Кирсанов. *Вестник РУДН. Серия: Юридические науки*, 2010, № 4.